

СОЦІОЛОГІЯ

УДК316.62

Н. С. Скок

ОСНОВНІ РИСИ СОЦІАЛЬНОГО ПОРТРЕТА СТУДЕНТА- ПЕРШОКУРСНИКА

Орієнтація вищих навчальних закладів на інтереси та потреби молоді як основних споживачів освітніх послуг актуалізує дослідження їх ціннісно-мотиваційних пріоритетів. Аналізуються основні мотиваційні складові вступу до ВНЗ, навчальної та позанавчальної діяльності, ціннісні переваги студентів. Визначаються основні змістовні та організаційні риси соціального портрета студента-першокурсника.

Ключові слова: абітурієнт, студент, освітні послуги, мотивація вступу до ВНЗ, соціальний портрет студента.

Зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві впливають, безпосередньо відбиваються на соціальній поведінці молоді, зокрема на виборі закладу для навчання і професії після закінчення школи. За сучасних умов вищі навчальні заклади мають бути зорієнтованими на інтереси та потреби молоді як основних споживачів освітніх послуг, саме тому особливого значення набуває дослідження чинників, які впливають на вибір абітурієнтами ВНЗ, а також мотивів здійснення навчальної та позанавчальної діяльності студентами, оскільки на сьогодні вищу школу можна розглядати як головний етап підготовки та адаптації молодих людей до реалій суспільства. Дослідження ціннісно-мотиваційних особливостей студентів, які лише вступили до навчального закладу, допоможе визначити організаційні форми та вдосконалити професійну орієнтацію, здійснювати прогнозування координації всіх видів роботи та освітнього процесу у ВНЗ, що актуалізує наше дослідження. Проаналізувавши мотиваційні складові вступу, навчальної та позанавчальної діяльності, ціннісні пріоритети студентів, ми визначимо основні риси їх соціального портрету.

Освітні мотивації майбутніх студентів, ціннісні характеристики студентства ставали предметом дослідження значної частини науковців, зокрема, В. Андрущенко, В. Арбеніної, В. Бакірова, Є. Головахи, Н. Коваліско, Б. Нагорного, Н. Победи, Л. Сокурянської, Ю. Чернецького, М. Чурилова, І. Шеремет, О. Якуби, А. Яковенка та ін.

Емпіричним матеріалом слугували результати дослідження, проведеного науково-дослідною лабораторією кафедри соціології управління ДонДУУ за участю автора [1]. Об'єктом дослідження стали студенти Донецького державного університету управління. Було опитано 496 студентів першого курсу всіх напрямів підготовки.

Метою дослідження стало вивчення та аналіз ціннісно-мотиваційних особливостей студентів-першокурсників (на прикладі студентів Донецького державного університету управління).

«Інтегрований опис основних соціальних, демографічних та інших властивостей» індивіда [2, с. 102] складає його соціальний портрет. Аналіз усвідомленості вибору навчання, настанови на професійну діяльність, соціальна активність допоможуть нам скласти соціальний портрет з точки зору змістовного аспекту, а інформація про університет, спеціальність, опосередкована оцінка умов та якості навчання – організаційного [2].

Вивчення мотивацій абітурієнтів важливе для забезпечення наступності освітнього процесу. Розуміння чинників, що мотивують студентів на одержання вищої освіти, помагатиме укріпленню мотивації студентів щодо навчання, а також активної участі у житті суспільства. Мотиви обрання того чи іншого начального закладу та спеціальності, а також час, протягом якого здійснюється цей вибір свідчать про його сталість. Час прийняття рішення щодо обрання спеціальності, за результатами дослідження, приймається майже однаковою кількістю людей «менш, ніж за півроку» (21,9%), «від шести місяців до року» (20,7%), «від року до двох років» (19,2%), «під час подання документів», тобто стихійно (17,0%). З цього випливає, що профорієнтаційні заходи однаковою мірою результативні протягом двох останніх років навчання у школі та сприятимуть у виборі професії. Підготовку до вступу у ВНЗ екс-абітурієнти здійснювали, займаючись з репетитором (52,0%), самостійно (32,0%), відвідуючи підготовчі курси (8,0%), 7,6% першокурсників вистачило знань, отриманих у школі.

Першокурсники зазначали, що обирали спеціальність, на яку вступили, виходячи з її перспективності (68,3%), цікавості (39,5%), запитаності на ринку праці (38,1%), почуття покликання до професії (22,0%), тобто стосовно вибору спеціальності молодь орієнтується переважно на власне бачення ситуації. Щодо вибору ВНЗ студенти-першокурсники демонструють раціональну мотивацію. Передусім для них мають значення основні характеристики навчального закладу: його державний статус (59,5%), рівень акредитації (57,9%), наявність спеціальності, яку вони мріяли отримати (44,4%). Важливими при виборі закладу для навчання виявилися реальна можливість вступу на бюджет – 38,9%, висококваліфіковані викладачі – 36,9%, популярність ВНЗ, його репутація – 30,9%, наявність повного циклу навчання – 24,0%, затребуваність випускників ВНЗ на ринку праці – 22,8%, наявність у ВНЗ організованої системи обміну студентами – 18,8% та служби з працевлаштування випускників – 11,7%. Також, на думку студентів, ВНЗ має допомагати студентам пільгової категорії, у працевлаштуванні випускників та ін. Таким чином, при виборі навчального закладу, на молодь впливає як «зовнішня» мотивація, пов'язана з іміджем навчального закладу, рівнем його освітянських послуг (державний статус, рівень його акредитації, реальна можливість вступу на бюджет, прийнятна плата за навчання), так і «внутрішня» мотивація (омріяна спеціальність).

Серед чинників, що впливають на поведінку абітурієнта, виділяється ступінь інформованості про той або інший навчальний заклад. Обираючи заклад для навчання абітурієнту насамперед необхідна інформація про нього. Значна частина першокурсників визначила, що зробила вибір на користь університету, оскільки знайшла дані в Інтернеті (63,3%). Також впливовими носіями необхідної інформації, що допомогли зробити вибір, для екс-абітурієнтів виявилися друзі або родичі, які вже навчаються в університеті – 47,8% опитаних, батьки – 21,2%. Останні позиції посідає реклама на телебаченні (1,6%), інформація у газеті (1,0%). Вищевикладене показує пріоритетність для молоді як думки своїх друзів, так і сучасного джерела отримання інформації – Інтернету.

У сучасному суспільстві освіта стала однією з найбільш великих сфер людської діяльності, а студентство володіє необхідним для суспільства інтелектуальним потенціалом. Також студенти за своїми ціннісними орієнтаціями, поглядами, діяльністю є близькими до інтелектуальної еліти суспільства, що відіграє найважливішу роль у продукуванні та транслюванні ціннісно-нормативних структур того чи іншого суспільства [3, с. 285]. Як для сучасного суспільства, так і молодого покоління вища освіта має велике значення. Більшість респондентів впевнені у

необхідності отримання вищої освіти (97,6%). Хоча цінність вищої освіти більшість бачить, насамперед, у можливості забезпечити собі матеріальне благополуччя (82,9%). Одночасно існують прагнення отримати знання для самоактуалізації (72,6%) та самореалізації (43,3%). Тобто освіта являє собою цінність як засіб для досягнення життєвого успіху, кар'єрного зростання, соціального престижу.

Водночас студенти-першокурсники вважають, що для успішної реалізації особистості у сучасному суспільстві необхідно мати не одну вищу освіту (73,0%), що також може свідчити про бажання студентів навчатися, володіти різними навичками та вміннями. Така тенденція є позитивною та розкриває потенціал студентів щодо можливості навчатися на кількох спеціальностях. Ідея безперервної освіти, яка полягає в тому, щоб забезпечити кожній людині постійний розвиток, вдосконалення протягом всього життя, знайшла підтримку серед опитаних. Більшість із них вважає, що людина повинна вчитися протягом усього життя (57,6%), часткове погодження з цим твердження висловив менший відсоток респондентів (24,0%).

Зрозуміло, що мотиви навчальної діяльності на початку навчання першокурсників не зовсім сформовані та усвідомлені, однак вони спрямовані на набуття знань, навичок. Так значна частина респондентів вважає, що для реалізації у професії найважливішими є знання (65,7%), навички (51,8%), бажання стати професіоналом (36,1%).

Важливим чинником в аналізі соціальних характеристик майбутніх спеціалістів є показник сформованості професійної спрямованості, зокрема вибір сфери майбутньої діяльності. Як показують результати дослідження, першокурсники не мають однозначної відповіді на питання про свої плани після закінчення університету. Однак, значна частина опитаних збирається працювати за фахом, зокрема, третина опитаних планує працювати за фахом у державних структурах (31,3%), менший відсоток планує відкрити власну справу (27,6%), майже чверть респондентів відповіли, що сподівається працювати за фахом у приватних структурах (22,6%). Також сприятливими видаються студентам і перспективи отримання першого робочого місця (67,3%).

Важливою умовою для розвитку людини є впевненість у своєму майбутньому. Спостерігається позитивний настрій студентів-першокурсників щодо бачення свого життя у цілому, життєвого успіху та професійної реалізації у майбутньому. Більшість опитаних (83,4%) висловили думку щодо впевненості у своєму майбутньому. Складовими успішності людини у житті респонденти вважають: роботу, яка подобається (64,3%), хороші знання (51,4%), здоров'я (42,9%). Найменш важливими критеріями життєвого успіху стали суспільне визнання (14,5%) та багато грошей (14,5%).

Відповідь студентів на питання про найголовніше у їх житті показала, що найбільше вони цінують свою родину (93,3%), оскільки саме з нею пов'язане життя більшості людей. При опитуванні про наявність у родині респондентів традицій виявилось, що у 80,4% студентів такі традиції (свята, відпочинок та ін.) існують та підтримуються. Також значна частина опитаних (92,9%) вважає за необхідне підтримувати традиції, які існують у навчальному закладі.

Наступною важливою цінністю для значної частини студентів стало здоров'я (72,6%) як один з найважливіших пріоритетів у житті, який визначає можливість для реалізації особистості у суспільстві. Подальшою цінністю для значної частини виявилися друзі (39,9%). Важливо як у перші місяці навчання складатимуться взаємовідносини у групі, чи зможуть у нових умовах студенти-першокурсники знайти друзів. Значна частина студентів (89,7%) на питання про задоволеність взаєминами у

групі висловилися позитивно. Більшість опитаних студентів зізналися, що зі вступом у ВНЗ у них з'явилися нові друзі («так» – 49,5%, «так, декілька» – 41,4%).

Подальші позиції у переліку ціннісних пріоритетів займають кар'єра (28,2%), матеріальні блага (21,6%).

Вивчення організації дозвілля студентів показало, що більшість з них спілкуються з друзями, у тому числі у мережі Інтернет (71,8%), менший відсоток опитаних гуляє на свіжому повітрі (37,1%), близько третини займаються спортом (35,7%), приділяють увагу рідним (26,0%). Тільки 19,8% першокурсників періодично читають друковані видання. Найменшу увагу у вільний час студенти приділяють активній громадській діяльності (6,3%) та перегляду телевізора (3,0%). Це говорить про те, що телевізор у підростаючого покоління відходить на другий план. Його заміняє комп'ютер з доступом до Інтернету, який дозволяє спілкуватися, грати в ігри, читати електронні видання, дивитися фільми.

Водночас, незважаючи на те, що незначна частина студентів приділяє увагу у вільний час активній громадській діяльності, можливо, через те, що вони лише розпочали навчання, відповіді показали їх готовність до участі у різних заходах. Висловили прагнення до активної громадської діяльності 84,3%, тобто більшість хоче бути соціально активними у суспільному житті, брати участь у різних заходах, окрім навчальної діяльності.

Таким чином, можна зазначити, що важливою складовою частиною системи управління у ВНЗ та якістю освіти є моніторинг мотивацій вступу та навчання. Оцінка мотивацій має значення і як засіб рішення локальних завдань в системі управління якістю професійної підготовки, і як інструмент для розробки ефективної стратегії розвитку системи вищої освіти.

З точки зору організаційного аспекту соціального портрета студента-першокурсника слід зазначити, що мотивація у виборі ВНЗ є доволі практичною: обирають ВНЗ, спеціальність насамперед, де можна навчатися або на бюджетній формі, або де ціна є нижчою, порівняно з іншими навчальними закладами. Майбутні студенти чітко визначають параметри та характеристики ВНЗ, головними з яких стають державний статус навчального закладу (державний ВНЗ розглядається як надійний, стабільний, підкріплений державною гарантією якості тощо) та високий рівень його акредитації. Свідченням раціонального ставлення абітурієнтів до свого майбутнього і прагнення реалізувати себе у професійній сфері стає наявність бажаної спеціальності у ВНЗ як безсумнівної переваги перед іншими закладами освіти. При виборі навчального закладу потенційних абітурієнтів не в останню чергу цікавлять майбутні перспективи працевлаштування та рівень запитаності випускників на ринку праці.

З точки зору змістовного аспекту соціального портрету, необхідно звернути увагу, на той факт, що обрання майбутньої спеціальності кожним шостим абітурієнтом здійснюється під час подання документів, тобто абітурієнти не мають чітких профорієнтаційних настанов. Дана тенденція показує значну ситуативність вибору та необхідність посилення консультативної роботи викладачів водночас із поширенням реклами ВНЗ у мережі Інтернет, котрий для сучасної молоді є найбільш бажаним напрямком отримання інформації. Врахування стихійного характеру професійного самовизначення дозволить зняти гостроту розчарувань обраною професією і показує необхідність інтенсивної діяльності на всіх етапах навчання щодо пояснення змісту професії, спеціальності з метою формування стійкого позитивного ставлення до професії.

Основним капіталом сучасного суспільства виступає людина, здатна до освоєння нових знань, тому значна частина опитаних вважає вищу освіту необхідною, причому

більшість підтримує думку, що людина має навчатися протягом життя і не виключає можливість отримання другої вищої освіти. У цілому респонденти мають спрямованість на навчання, оскільки для реалізації у професії найважливішим вважають знання, навички та бажання стати професіоналом. Як найбільшу цінність у житті визнають родину, здоров'я, наявність друзів. Також значна частина респондентів має бажання підтримувати існуючі у ВНЗ традиції та готова активно брати участь у житті університету. Спостерігається позитивний настрій студентів-першокурсників щодо бачення свого життя у цілому та професійної реалізації у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Соціально-психологічний портрет студентів-першокурсників та їх мотиви вступу у ДонДУУ». – Донецьк, 2013.
2. Карпенко М. П. Социальный портрет студента негосударственного вуза / М. П. Карпенко, В. А. Лапшов, М. В. Кибакин // Социологические исследования. – 1999. – № 8. – С. 101-103.
3. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурская. – Харьков : Харьковский нац. ун-т имени В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2015

N. S. Skok

THE MAIN FEATURES SOCIAL PORTRAIT OF FIRST-YEAR STUDENT

The article presents the review of the institutions of higher education orient to the interests and needs of young people as the main consumers of educational services, they also actualize their research value and motivational priorities. There analyzed the basic motivational components entering the university, value preferences of students, identified the major substantive and organizational features of social portrait of the first-year student.

There paid attention to the fact that the choice of a future profession by each 6th university entrant is made at the time of writing an application and giving documents, that is university entrants don't have clear professional instructions. Such tendency shows a great number of situational choices and the necessity of reinforcement of consultation work of the teachers and at the same time distribution of advertisement of High School Institutions in the Internet which is considered the most widespread source of getting information for a modern youth. Taking in the account of a spontaneous choice of the profession will let to take away the keenness of disappointment from a chosen profession and show the necessity of an intensive activity on all the stages of education considering the content of the profession, specialties with the aim of formation of a steady positive attitude to profession.

It is stressed that the basic capital of a modern society is a person who is capable to master new knowledge that is why the majority of questioned people consider that high education is necessary, more over the majority supports the idea that a man has to learn the whole life without the exception of getting a second high education. In general the respondents have the tendency to education because they consider skills and the desire to become a professional are the most important things realizing in profession. They also consider family, health and friends are the most valuable things in life. Also a considerable part of respondents has a desire to support existing traditions in High School Institutions and is ready to take an active part in the life of University. It is marked that there observed a general positive mood among first-year students concerning their personal life in general and their professional realization in future.

Key words: students, educational services, motivation entering the university, social portrait student.

УДК 316.28:316.723

Б. В. Слющинський

ВПЛИВ ЕТНІЧНОЇ СТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я НА ВИРОБНИЧУ (ГОСПОДАРСЬКУ, ПРОФЕСІЙНУ) СТРУКТУРУ РЕГІОНУ

Стаття присвячена дослідженню залежності господарської та професійної структури регіону від етнічної структури. Розглядаючи багатонаціональний склад населення українського Приазов'я, автор виявляє специфіку кожного етносу, наявність рк. міжетнічного конфліктного стану, характерні особливості, які впливають на вибір майбутньої професії, місця працевлаштування ефективність співпраці з іншими етносами, що задіяні у сумісній праці. Автор доходить висновку, що в регіоні створюється специфічна комбінація ментальних рис всіх етносів, в результаті чого виник «приазовський тип» суспільного етосу, який визначає виробничу та господарську структуру регіону.

Ключові слова: *етнос, етнічна нерівність, етнічна структура, специфічна комбінація ментальних рис, «приазовський тип» суспільного етосу.*

Українське Приазов'я – багатонаціональний регіон. У кожного етносу є свої особливості, які торкаються усіх сфер його життєдіяльності. Однією із сфер життєдіяльності спільноти є саме виробнича. І тут дуже важливе значення має наявність або ні міжетнічного конфліктного стану. Адже на нього в першу чергу в поліетнічних державах впливають проблеми етнічної структури. Сюди віднесемо етнічну нерівність у володінні матеріальними благами, у суспільному поділі праці, у доступі до освіти, що часто й викликає невдоволення своїм положенням у суспільстві.

Етнічна нерівність у досліджуваному регіоні мала місце за часів СРСР, особливо це торкалося грецького, німецького та єврейського представництва (можливість отримання вищої освіти, керівної посади тощо) і наклала досить вагомий відбиток на сьогоденне життя етносів. Від чого це залежить? *По-перше*, від адміністративно-політичної влади. За певної етнонаціональної та економічної політики одні етноси виділяються як основні, а інші – як другорядні. Такий стан речей призводить до прихованих конфліктів і недружелюбних відносин між етносами, бо одні етноси вважають себе привілейованими, а інші – перебувають у дискримінаційному становищі. *По-друге*, від бажання вижити та створити належні умови для майбутнього своїх дітей. За таких обставин відбуваються процеси пристосування: зміни національної належності (греки, євреї), змішані шлюби з метою змінити національність своїм майбутнім дітям, протистояння, намагання когось зіштовхнути, аби зайняти його місце на щаблях соціальної ієрархії тощо. *По-третє*, від етнонаціонального розселення. Якщо та чи інша етнічна група проживає компактно, то вона більш впевнено себе почуває, аніж та, що «розчинена» у великому просторі. У досліджуваному регіоні є і компактне розселення (греки) і дисперсне (мешканці м. Маріуполя). Саме дисперсне розселення ускладнює етнонаціональні відносини, тут утворюється особлива етнічна структура, яка впливає не тільки на відносини між членами спільноти, але й створює особливу виробничу (професійну, господарську)